

	Араб		Бәден Бәдия Бәди Бәдәл	Дене (ТА) Шөл дала Сирек, ғажайып (АИ) Өтірік, жалған (АИ)
	Соғды		Бәдір	1. Ыдыс (ҰЗҚ, Рах). 2. Будда монахының ыдысы (ҰЗҚ). 3. Ыдыстық өлшем (АИ)
	Түркі жазба ескерткіші		Бәдизчи Бәдиз	<i>Ағаш оюшы, тас қашаушы шебер (КТ, ҰЗҚ)</i> 1. Ою, бедер (ОЕ, ЕЕ) 2. Сурет, бейне (СЦ) 3. Ескерткіш (ЕЕ) 4. Әдемі, сымбатты, мүсінді (Той) 5. Оюмен, бедермен безендіру (КТ, БК, ҰЖ)
	Қазіргі қазақ тілі		Бәден	Д. Көрік, шырай, өң, бет-ажар
		Бәденді	Д. Көрікті, ренді, ажарлы	
		Бәдіз	Тас мүсін	
		Бетпак	Ұрысқак, қикар, қыңыр	
		Бәдізші	Тас қашаушы шебер	
		Бәдік	1. Айналма ауру 2. Ауруды кууға арналған өлең, айтыс 3. Жынды, тентек, есерсоқ 4. А. Мылжың, бос сөз	
		Бедірей	1. Сазару, тесірею 2. Мелшию, міз бақпау	
		Бада бол	1. Жоқ бол, құры	
			Бадал	1. Жоғалу, құру
			Бәдерене нәлет	1. Балағаттау

			Бармасан бадал	1. Қарғыс сөз
			Бәдігін сапыру	1. Аузынаша келгенін айту

Кестедегі 14 сөзді гомогенді және гетерогенді омонимдер деп жіктеуге болады. Мәселен:

I. Гомогенді омонимдер

1. Бәден [к.] – бәден [а.]

2. Бәдиз [т.] – бәдіз [к.]

3. Бәдизчи [т.] – бәдізші [к.]

II. Гетерогенді омонимдер

1. Бәдбак [п.] – бетпак [к.]

2. Бәди [п.] – бәди [а.]

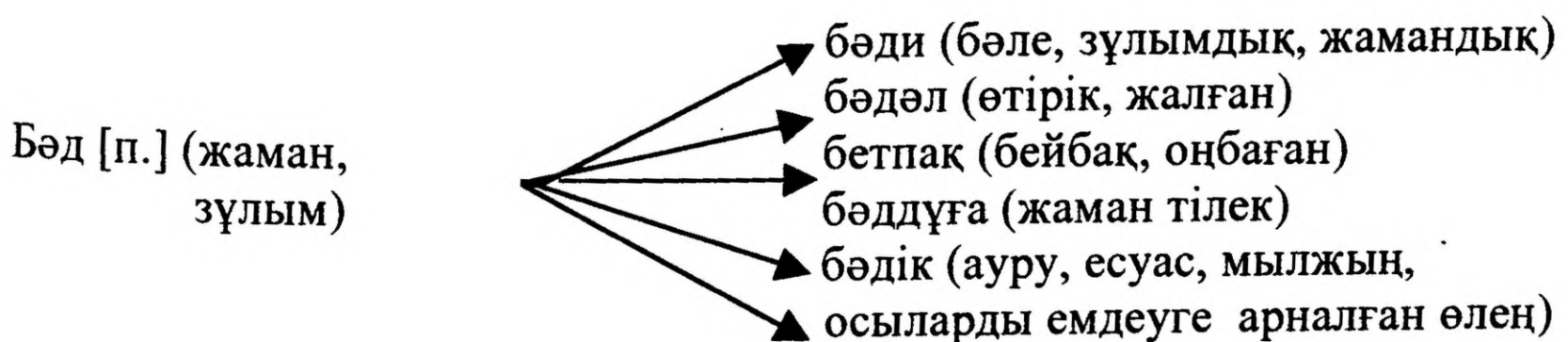
3. Бәдәл [а.] – бадал [к.]

Гомогенді омонимдер немесе тарихи полисемиялы бәдіз, бәдізші деген сөздер – түркі тілдеріне, оның ішінде қазақ тілінде мағыналары маңайлас сөздер. Ал «Қорқыт ата кітабындағы» «бәдән» деген сөзді араб тілінің сөзі деп көрсетудің [9:90] негізсіздігі – араб тілінде мазмұны мен мағынасы жуысар «бәд» түбірлі сөздің жоқтығы.

Парсы тілдеріндегі бәддұға, бәдпак деген сөздердегі қазақ тіліне бей, би болып ауысқан болымсыздықты білдіретін префикстер. Сонда бәддұға – дұғасыз, бәдпак – бейбак.

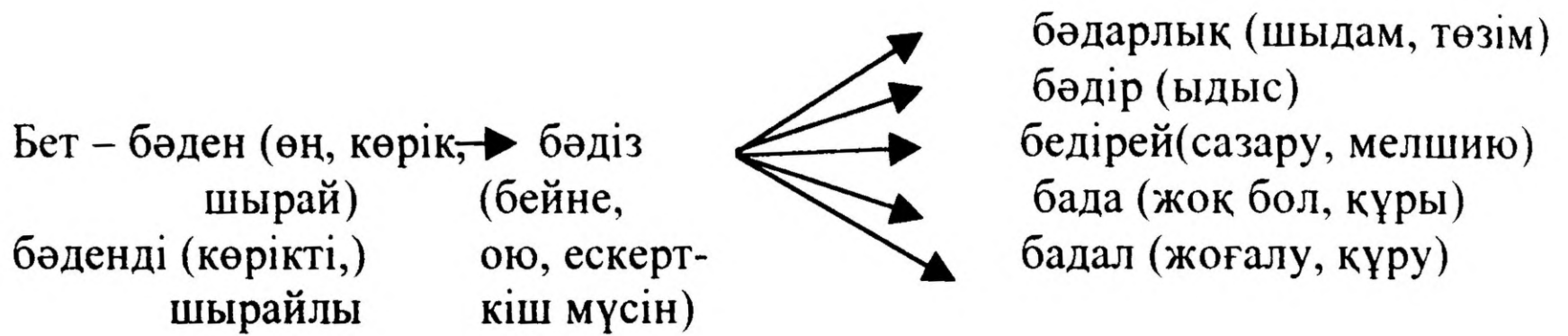
Парсы тілдеріндегі «бейбак» деген мағынадағы «бәдбак» сөзінің қазақ тіліндегі «қасарысу, бет бақтырмау» деген мағынадағы «бетпактың» формалық ұқсастығы болмаса, мазмұндық жуықтығы жоқ. Қайта қазақ тіліндегі «Бетпақдала» өлке атауындағы «бет» арабтық «шөл» мағынасындағы бәдия – шөл дала, бәдәуи – шөл далалықтар деген сөздерімен түбірлес, төркіндес іспетті. «Бетпак» дегендегі – пак қазақ тілінде батпак, қаспак, қоспак, кеспек деген сөздерде де кездесе береді.

Парсы, араб тілдеріндегі «жаман, зұлым» мағынасындағы б ә д түбір сөзінен жасалған туынды сөздердің беретін туынды мағыналарының өзі осы семантикалық өріске кіреді. Мәселен:

Түркі тілдеріндегі және қазақ тіліндегі «бастың алдыңғы бөлігі» - б е т түбір сөзінен жасалған туынды сөздердің беретін туынды мағыналары бет, бәденнің бейненің, мүсіннің ойылып жасалуынан, яғни бәдіздің архисемаларынан шыдам, төзім – сазару, мелшию – жоғалу, құру – ыдыс деген семалар таралған. Бұл да планета аты «Ай» сөзінен «жылдық он екіден бір бөлігі» - ай, жарқырау қасиетінен айна, биіктік белгісінен Айман деген

кісі есімінің қойылуы секілді. Бәдіз дегеніміз – тас бетіндегі бейне, ою, мүсін түріндегі із, яғни бет және із деген сөздерден жасалған біріккен сөз. Мәселен:

Қысқарған сөздер талдамасы:

1. МЧ - Мойынчор
2. Тон - Тонкөк
3. МҚ - М.Қашқаридің "Түркі сөздігі"
4. ЕЕ - Енесей ескерткіштері
5. ЖБ - Ж.Баласағұнның "Құтты білік" дастаны
6. ҚТА - "Қорқыт туралы аңыз"
7. АЙ - "Алтын йарук"
8. АИ - А. Иүгінекидің "Ақиқат сыйы" дастаны
9. ТС - Томсен - Стейн қолжазбасы
10. ММ - Манихей мазмұнды жазу
11. ҰЗҚ - Ұйғыр заң құжаттары
12. КП - Калуанамкара және Папамкара ханзадалар туралы.
13. МӨЖ - "Манихейліктердің өкініп жалбарынуы"
14. Той - Тойоктан табылған жазу
15. МЖ - Манихей жазулы ескерткіш
16. Рах - Рахматидің ем кітабы
17. А - Алтай ескерткіші
18. КТ – Күлтегін
19. ОЕ – Орхон ескерткіштері
20. СЦ – Монах Сюань – Цзанның өмірбаяны
21. ҚҚТ – Қазіргі қазақ тілі
22. ҰЖ – Ұйғыр жазулы ескерткіш
23. [а.] - араб тілінен
24. [қ.] - қазақ тілі
25. [п.] - парсы тілдері

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Севортян Э.В. Этимологический словарь тюркских языков. – Москва: Наука, 1974. С.767.
2. Сағындықов Б. XIV ғасырдағы түркі жазба ескерткіштерінің салыстырмалы лексикасы. Канд. дис-ның қолжазбасы Алматы: 1977.
3. Қазақ тілінің диалектологиялық сөздігі. –Алматы: Ғылым, 1969. 426-б.
4. Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков. Фонетика. Москва: - Наука, (1984, 484 с.с. 223 - 224)
5. Серебренников Б.А., Гаджиева Н.З. Сравнительно - историческая грамматика тюркских языков. Москва: Наука, 1986. С.302
6. Лебедев К.А., Яцевич А.С., Конаровский М.А. Русско-пушту - дари словарь. – Москва: Русский язык. 1998. С. 768
7. Оңдасынов Н. Парсыша-қазақша түсіндірме сөздік. – Алматы: Қазақстан, 1974. 384-б.
8. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. II т. (Б-Г). Алматы: Ғылым. 1976. 695-б.
9. Древнетюркский словарь. – Ленинград. Наука, 1969, С.676

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ – İÇERİK

БАС МАҚАЛА

Л.Р.Кызласов	Ежелгі түріктер мен хакастар	3-13
Л.Р.Кызласов	Древние тюрки и хакасы	
L.R.Kızlasov	Eski Hakaslar ve Türkler	

ТҮРКІ ЖАЗБА ЕСКЕРТКІШТЕРІ

Н.Рахмонов	Ферғана жазығының түрік жазулары	14-23
Н.Рахмонов	Тюркские письма Ферганской долины	
N.Rahmonov	Fergana Vadisi'ndeki Eski Türk Yazıtları	
Қ.Ғабитханұлы	Көне түркі жазба ескерткіштерінің Қытайда зерттелуі	24-29
К.Ғабитханұлы	Исследования древнетюркских письменностей в Китае	
K. Gabithanoğlu,	Çin'de Eski Türk Yazıtlarının Araştırılması	

ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОГРАФИЯ

С.Әбушәріп	Афрасиаб (Алп Ер-Тонга)	30-54
С.Абушарип	Афрасиаб (Алп Ер-Тонга)	
S. Abuşarif	Afrasyab (Alp Er-Tonga)	
Г.Самаев	Алтай интеллигенциясы мен басқарушы кадрларының 1930-жылдардағы репрессиясы	55-67
Г.Самаев	Репрессии 1930-х гг. Алтайской интеллигенции и руководящих кадров	

G.P.Samayev

Altay Aydınları ve Yönetici
Kadroların 1930 yıllarındaki
Sürgünleri

АРХЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӨНЕР

А.Абетеков	Тағы да ежелгі түріктердің бейнелеу және қолданбалы-декоративтік өнері хақында	68-74
А.Абетеков	Еще раз об изобразительном и декоративно-прикладном искусстве древних тюрков	
A.Abetekov	Bir Daha Eski Türkleri Tasvirî ve Süs Sanatları Hakkında	

ӘДЕБИЕТТАНУ ЖӘНЕ ФОЛЬКЛОР

Р.Бердібай	Көне түрік әдебиетіндегі көркемдік дәстүр жалғастығы	75-84
Р.Бердибай	Последовательность художественной традиции в древнетюркской литературе	
R. Berdibay,	Eski Türk Edebiyatındaki Sanatsal Geleneğin Devamlılığı	
Ж.Әбіл	Қалтай Мұхамеджанов драматургиясы - әлемдік құбылыс	85-90
Ж.Абил	Драматургия Калтая Мұхамеджанова — мировой феномен	
J.Abilov	K. Muhamedjanovun Dram Sanatı Cihanşümül Olgudur	
Х.Абдуллаев	Құрбанбек туралы эпостың түрік нұсқалары	91-94
Х.Абдуллаев	Тюркские варианты эпоса о Курбанбеке	
H. Abdullayev	Kurbanbeke Destanı'nın Türkçe Varyantları	

ЭТНОМӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТАНЫМ

Е.Федорова	Олонхоның параллельдері және этногенезінің қатпарлары	тибеттік және тұран ежелгі	95-105
Е.Федорова	Тибетские параллели и древнейшие этапы этногенеза туранцев	Олонхо	
E.Fedorova	Olonhonun Tibet Koşutları Ve Turanlılar Etnogenezinin Merhaleleri		

ТІЛ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ҚҰРЫЛЫМЫ

Ф.Хисамова	Ресейдің дипломатиясындағы тілі	шығыс татар	106-110
Ф.Хисамова	Татарский язык в восточной дипломатии России		
F. Hisamova	Rusya'nın şark diplomasisindeki Tatar dilinin yeri		
Е.Абакан	Тілдің хикметі тілтанымның негізі	—	111-119
Е.Абакан	Хикмет языка — основа языковедения		
E.M. Abakan	Dilin Hikmeti Dilbilimin Esasıdır.		
Ш.Жалмаханов Ш.Жалмаханов Ş. Jalmahanov	Этимологиялық этюдтер Этимологические этюды Etimolojik etütler		120-127

Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде 2002 жылғы 7-қыркүйекте тіркеліп,
№3200-Ж куәлігі берілді
индексі 75706

Редакцияның мекен-жайы:
487010, Қазақстан Республикасы, Түркістан қаласы
Ғылым орталығы, Есімхан алаңы, 2
Ғылыми журналдар редакциясы, 311-бөлме
тел.: (8-32533) 4-32-82, 3-21-46
факс: (8-32533) 4-32-82
E-mail: gilim@mktu.turkistan.kz

Журнал Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің баспаханасында көбейтілді.

Көлемі 60x90 1/8. Қағазы офсеттік.
Шартты баспа табағы 13,5.
Таралымы 500 дана. Тапсырыс 1. ©